

Mihai MAXIM, Adrian GHEORGHE, *Brăila în primul registru otoman de recensământ cunoscut (1570)*, ediție critică și traducere în limba română a secțiunii *Brăila din registrul BOA Ttd 483*, cu o introducere de Adrian Gheorghe și Albert Weber, Muzeul Brăilei „Carol I”, Brăila, Editura Istros, 2018, 325 p.

Moartea tragică, după o grea suferință, în august 2017, a prof. univ. dr. Mihai Maxim, originar din comuna Vorniceni, jud. Botoșani, cel mai mare osmanist român al deceniilor sfârșitului secolului XX și începutului secolului XXI, l-a împiedicat pe harnicul și neobositul cercetător al arhivelor otomane din Turcia să finalizeze traducerea, interpretarea și editarea *Registrului otoman de recensământ al Brăilei (târgul și împrejurimile) din 1570*. Un fost student de la București al regretatului osmanist, acum universitar la München (Germania), Adrian Gheorghe, a finalizat manuscrisul și a publicat, cu ajutorul d-lui director al Muzeului Brăilei „Carol I”, prof. univ. dr. Ionel Câdea, membru corespondent al Academiei Române, volumul semnalat în titlu.

Cartea cuprinde *partea* introductivă *Prezentarea registrului* (pp. 11-20), *Metoda editorială* (pp. 21-24), *Scurtă contextualizare* (pp. 25-30), *Text, facsimile și traducere* (pp. 31-317), *Comentariu istoriografic* (pp. 318-320), *Glosar de termeni otomani* (pp. 321-325). Metoda științifică de editare a impus tipărirea fotocopiesi paginii originale a documentului, transliterația cu alfabet latin, traducerea în limba română, aparat critic, comentariu istoriografic.

Cetatea Brăilei (*Ibrā'il*) și zona rurală învecinată au devenit teritoriu otoman în perioada 1538-1541, la o dată încă necunoscută, între expedițiile militare sultanale din Țara Moldovei și Ungaria centrală, formarea *pașalîk*-ului Budei și a Principatului Transilvaniei, aflat sub protecție tributară otomană. Strategic cap de pod otoman pe teritoriu românesc, pe malul stâng al Dunării inferioare, de unde se putea interveni militar rapid în cele trei state feudale românești, *kazā*-ua Brăilei era formată din târgul și cetatea Brăilei și din 6 sate răsfirate în Câmpia Brăilei, până aproape de râurile Călmățui la sud, Buzău la NV, Siretul inferior la nord. De la sud la nord, în sensul înaintării otomane, satele *kazā*-lei au fost: Zărnești, Tufești, Fășăngea, Gropeni, Baldovinești și Vădeni.

Populația târgului Brăila era formată din locuitori musulmani, creștini ortodocși români, maghiari, țigani. Astfel, musulmanii brăileni civili locuiau în 4 „cartiere”, grupate în jurul a 3 *mescid*-uri (mică moschee fără minaret, turn de unde se chemau musulmanii la slujba religioasă) și a unei *cami*’-i (moschee cu minaret), la care se adăugau apărătorii militari ai cetății Brăilei. În total, au fost recensate / recenzați: 116 gospodării musulmane, una fermă (*çiftlik*), 23 holtei (burlaci), 3 *imām*-i („preot” musulman), un *muhasıl* (perceptor de impozite), un *spahi* (cavalerist), un *dizdār* (comandantul cetății), 55 „oameni ai cetății”, 11 fii ai „oamenilor cetății”, 3 *müezzin*-i (persoana care chema, din minaret, musulmanii la rugăciune) – (dintre care unul pentru apărătorii cetății, iar doi pentru civilii musulmani ai localității). Precizând că, în Evul Mediu, unei gospodării, musulmane sau creștine, i se asociază în medie 5 persoane: 2 părinți și 3 copii, rezultă un total de **679** persoane.

Creștinii români din târgul Brăila erau așezați în 23 de „cartiere” sau zone, după numele preotului ortodox care-i păstorea. Au fost însumate 1.055 gospodării

creștine, 132 holtei, 18 văduve. La gospodăriile și populația creștină se adaugă: 6 gospodării maghiare și un holtei, 62 gospodării țigănești, 9 holtei și 2 „bătrâni nebuni”. Astfel, totalul general al gospodăriilor și populației creștine a fost compus din: 1.123 gospodării, 142 holtei, 18 văduve și 2 „bătrâni nebuni”, adică **5.777** persoane. Totalul general al gospodăriilor și locuitorilor târgului și cetății Brăila a fost format, conform registrului de recensământ, din: 1.239 gospodării, una fermă (*çiftlik*), 165 holtei, 12 văduve, 2 „bătrâni nebuni”, 3 *imām*-i, un *muhassıl*, un *spahiu*, un *dizdār*, 55 „oameni ai cetății”, 11 fii ai „oamenilor cetății”, 3 *müezzin*-i. Rezultă un total de **6.456** persoane.

Veniturile din taxe și impozite, împreună cu *salariaie* (taxă pentru armata, garnizoanele, cetățile, comandantii militari otomani) au fost de 424.546 aspri (monedă otomană de argint), adică de 7.195 galbeni (- *sultanî*, monedă otomană de aur), la un curs de 1 galben la 59 / 60 aspri. În cele șase sate creștine românești ale *kazā*-lei *Ibrā'il* au fost recenzate 462 gospodării cu 2.310 locuitori, 120 holtei, 3 văduve și un invalid, în total **2.434** persoane, cu venituri și *salariaie* de 151.814 aspri, adică 2.573 galbeni.

La nivelul *kazā*-lei *Ibrā'il* au fost înregistrate **5.777** persoane creștine (români, maghiari, țigani) în târgul Brăilei, și **2.434** în zona rurală, cu un total de **8.211** locuitori, plus **679** musulmani, adică **8.890** suflete. Veniturile și *salariaie* au fost de 576.360 aspri, adică aprox. 9.767 galbeni. Taxele și impozitele, enumerate și calculate cu precizie în registrul de recensământ din 1570, erau plătite de producătorii agricoli creștini, iar unele dintre impunerile financiare și de către musulmani, pentru: struguri, produse nefermentate, dar și pentru acte funciare, mori de apă, amenzi penale etc.

Opt mori plutitoare împărătești pentru cereale, acționate de puterea apei Dunării prin cupele lor din lemn, poziționate cu ancore puternice, arendate voievozilor Țării Românești, erau în ruină, nefuncționale și neproductive în 1570.

Kānūn-ul sau legea, nedată, dar din ultimele trei decenii ale secolului XVI, referitoare la „necredincioșii” (creștinii) din localitatea și *kazā*-ua Brăilei, emisă fie după recensământul din 1570, fie după cel din 1597-1598, oferă informații interesante despre evoluția structurală și cantitativă a taxelor și impozitelor plătite de români, maghiari, țigani. Până la emiterea *kānūn*-ului sau legii Brăilei, în funcție de datarea acesteia, au fost efectuate *două sau trei* recensăminte ale populației târgului și *kazā*-lei amintite, primul în 1540 - 1542, imediat după formarea și organizarea capului de pod otoman la nordul Dunării inferioare, următorul în 1570, al treilea în 1597-1598, de la ultimele două existând registre detaliate, descoperite în arhivele din Istanbul, introduse și valorificate științific în circuitul istoriografic. Registrul de recensământ din 1540-1542, cu o mare valoare istorică, un potențial exemplu de început pentru organizarea financiară-socială-demografică a capurilor de pod otomane pe pământ românesc, nu a fost încă descoperit în imensele arhive otomane. Recensămintele amintite erau rezultatele concrete ale metodelor otomane de cucerire și organizare a unui nou teritoriu creștin, așa cum le-a sintetizat, cu aproape șapte decenii în urmă, regretatul „*decan*” al osmanisticii mondiale, prof. Halil Inalçık¹, fostul mentor și conducător de doctorat al osmanistului prof. Mihai Maxim.

¹ Inalçık (1954): 103-129; Inalçık (1991): 263: 21-25; 264: 17-21.

Astfel, *kānūn*-ul sau legea Brăilei din 1570/1597-1598 reamintește și reconfirmă obligațiile, taxele și impozitele, de diferite categorii și valori, enumerate și fixate în recensământul din 1570, plătite sau/și efectuate de „necredincioși”, ori prestațiile în muncă ale musulmanilor brăileni, în schimbul scutirii de taxe și impozite ordinare și extraordinare.

Recensământul otoman al *kazā*-lei *Ibrā'il* din 1570 oferă informații de ordin antroponomic și genealogic referitoare la contribuabilii musulmani și „necredincioși”: români, maghiari, țigani. Formula stereotipă, „*X, fiul lui Y*”, oferă informații referitoare la două generații de membri ai aceleiași familii, aproape în totalitate bărbați. După publicarea în ediție critică a Recensământului *kazā*-lei *Ibrā'il* din 1597-1598, vor exista repere antroponomice, genealogice și elemente de comparație – continuitate pentru 3-4 generații, în definiția socială – temporală medievală a noțiunii, putându-se astfel să se realizeze linii genealogice locale, din a II-a jumătate a secolului XVI, musulmane și creștine (românești, maghiare, țigănești).

Volumul ar fi trebuit completat cu un rezumat într-o limbă europeană de circulație internațională, cu un indice antroponomic, toponimic, hidronimic, tematic, pentru o mai ușoară și rapidă utilizare istoriografică, cu o hartă a *kazā*-lei *Ibrā'il*, acestea și în perspectiva valorificării tematice informaționale a cărții (registriului de recensământ). De asemenea, o ultimă și foarte atentă corectare pentru „*bun de tipar*” ar fi eliminat tacit unele greșeli de tehnoredactare, de transliterare sau de traducere riguroasă a termenilor sau expresiilor specifice financiare, demografice, toponimice, instituționale etc.

În concluzie, *Registrul de recensământ din 1570* este un izvor istoric cu importante informații financiare – instituționale, demografice – genealogice, antroponomice – toponimice – hidronimice, tehnice etc. etc. Tematica cărții este obligatorie pentru actualizarea conceptuală, demografică și informațională a istoriei Brăilei, târg, cetate și hinterland subsecvent. De asemenea, are același statut și importanță pentru istoria raialelor otomane pe pământ românesc, în particular, pentru istoria relațiilor complexe româno-otomane în Evul Mediu (secolele XV-XIX), în general. Nu în cele din urmă, completează informațional – interpretativ volumele sintezei otomane a autorului, opera vieții sale: Mihai Maxim, *O istorie a relațiilor româno-otomane, cu documente noi din arhivele turcești*, vol. I, *Perioada clasică (1400-1600)*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2012, 606 p.; vol. II, *De la Mihai Viteazul la Fanarioți (1601-1711/1716)*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2013, 569 p.; *Noi documente turcești privind Țările Române și Înalta Poartă (1526-1602)*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2008, 341 p.; *Brăila otomană. Materiale noi din arhivele turcești. Registre de recensământ din secolul XVI*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2013, 356 p.

Referințe

- Inalçık, Halil (1954), 'Ottoman Methods of Conquest', *Studia Islamica*, II, Paris, pp. 103-129.
- Inalçık, Halil (1991), 'Osmanlı Fetih Metodları', *Yeni Forum*, çeviren: Tahir Sünbül, Sayı: 263, Nisan 1991, Ankara, pp. 21-25; Sayı: 264, Mayıs 1991, Ankara, pp. 17-21.

Dan PRODAN